

E m a k e e l k o o l i s

Kõrgkoolide esmakursuslaste eesti keele oskuse tase

Martin Ehala

Tartu ülikooli professor

Raamatupõhise kultuuri asendumine audiovisuaalsega viimastel kümnenditel on muutnud emakeeleõpetuse taustsüsteemi, õpilase igapäevane kokkupuude kirjutatud tekstidega on jäänud väiksemaks. Sellel võib olla oma mõju emakeeleõpetuse tulemuslikkusele.

Ametlikult mõõdetakse eesti keele emakeelena õpetamise ja õppimise tulemust viimati gümnaasiumi lõpetamisel. Sellele järgneva keelekasutuse kohta statistika puudub. Kuigi gümnaasiumi lõpueksami tulemused on viimastel aastatel paranenud, ei pruugi see eesti keele pädevuse taset adekvaatselt kajastada, sest kirjand on suhteliselt piiratud hindamisvahend. Põhikooli eesti keele lõpueksami keskmine tulemus on aastatega alanenud ja see võib anda märku kirjakeeleoskuse ja ka üldise keelepädevuse nõrgenemisest.

Et anda eksamisüsteemist sõltumatu hinnang gümnaasiumi lõpetanute eesti keele teadmiste ja oskuste tasemele riiklikus õppekavas sätestatud pädevustest lähtuvalt, tellis haridus- ja teadusministeerium uuringu. Töörühma kuulusid Tallinna ülikooli rakenduslingvistika professor Krista Kerge, Tartu ülikooli eesti keele lektorid Kersti Lepajõe ja Kadri Sõrmus ning uuringu juhina siinse artikli autor.

Uuring viidi läbi 1. septembrist 2009 kuni 1. märtsini 2010. Nõusoleku uuringus osaleda andis 301 avalik-õiguslike ülikoolide esimese õppeaasta üliõpilast, testi sooritas 263 üliõpilast, 22 neist jättis esitamata sotsio-demograafilised taustandmed. Nii moodustus

valim 241 üliõpilase sooritustest koos sooritaja täielike taustandmetega. Testi tegi läbi ka kaks kontrollrühma: 19 riigiametnikku ja 18 emakeeleõpetajat.

Et riiklik õppekava seab eesti keele õppimise eesmärgiks niihästi kirjakeele valdamise kui ka võime kasutada keelt suhtluseesmärgile ja -olukorrale vastavalt, siis oli uuringu ülesanne selgitada välja eesti keele oskuse tase niihästi kirjakeele valdamise kui ka eesmärgipärase kasutuse osas. Lisaks võrreldi uuringus kõrgkoolide esmakursuslaste eesti keele oskust täiskasvanud keelekasutajatega; samuti ülikooliti ja erialati; soo, emakeele ja eelneva hariduse lõikes.

Metoodika

Gümnaasiumilõpetanute eesti keele oskuse hindamiseks kasutati mitmeosalist keeletesti, mis mõõdab keelekasutuse kolme osaoskust – lugemist, kirjutamist ja kuulamist – ning kaudselt ka metalingvistiliste teadmiste taset. Seitsmest ülesandest koosnev test loodi spetsiaalselt uuringu tarbeks. Selle põhilised teemavaldkonnad ja mõõdetavad parameetrid lähtusid riikliku õppekava oskuste ja teadmiste tasemest. Esimesed kaks ülesannet keskendusid kirjakeele valdamisele, järgmised viis mõõtsid funktsionaalset keelekasutusoskust ning seitsmes ülesanne keskendus võimele tajuda eesti keele struktuuri.

Katseisikud sooritasid kõik testülesanded selleks spetsiaalselt loodud veebikeskkonnas internetiühendusega arvuti vahendusel. Et testi sooritamise aja ja tingimused valis iga osaleja ise, siis seati iga ülesande lahendamisele ajapiirang, mis jättis ainult minimaalse aja oma tulemusi sõnastike vm abivahenditega parandada. Abivahendite kasutamine ei olnud keelatud, vastupidi, testi juhendmaterjalid seda isegi soovitasid. Keelekäsiraamatute kasutamine on samuti osa gümnaasiumi eesti keele õpetuse eesmärkidest ja seepärast ei olnud seda põhjust keelata. Samas, ühtki ülesannet spetsiaalselt sõnaraamatute kasutamisoskuse peale ei rajatud. Uuringus kasutatud ülesannete tüübid koos nende sooritamiseks antud ajalimiitidega on esitatud tabelis 1.

Tabel 1. Ülesannete tüübid koos ajalimiitidega

	Ülesanne	Tegevuse kirjeldus	Aeg (min)
1.	Õigekirja- ja õigekeelsusülesanded	Puuduvate kirjavahemärkide panemine, lünkade täitmine	10
2.	Sõnatähenduste tundmine	Ajalehetasemel võõrsõnade, harvaesinevate sõnade ja ilukirjandusstiili sõnade tähenduse esitamine, sünonüümid	10
3.	Ametliku e-kirja kirjutamine	Kindla soovi või küsimusega ametiisiku poole pöördumine	15
4.	Loengu konspekteerimine ja küsimustele vastamine	Videoloengu kuulamine ja konspekteerimine, küsimustele vastamine	7 3
5.	Mittelineaarse teksti mõistmine	Keeruka tabelite ja joonealuste märkustega teksti lugemine ja küsimustele vastamine	10
6.	Ümbersõnastamine	Kohmakalt esitatud info ümbersõnastamine	15
7	Struktuuraalse mitmemõttelisuse tajumine	Lause erinevate tähenduste väljendamine erineva sõnastusega	5

Tulemused

Ülikooli esmakursuslaste, riigiametnike ja emakeeleõpetajate keelepädevuse erinevusest annab hea ülevaate üksikülesannete ning koondtulemuste keskmiste ja mediaantulemuste võrdlus tabelis 2.

Ülevaate lihtsustamiseks on tabelis tumehallil taustal näidatud ülesande kõrgeim mediaantulemus, helehallil taustal madalaim mediaantulemus. Nagu tabelist nähtub, on esmakursuslaste mediaantulemused järjekindlalt madalaimad, välja arvatud e-kirja koostamise osas, milles nad selgelt edestavad emakeeleõpetajate tulemust ja on võrdsel tasemel riigiametnikega.

Riigiametnikud on konkurentsilt tugevaimad funktsionaalse keelepädevuse ülesannetes, õpetajate mediaanid on neis ülesannetes väga sarnased esmakursuslaste tulemustega. See viitab sellele, et emakeeleõpetajad ei ole ka ise selles valdkonnas väga vilunud, mistõttu ei saa eeldada, et nende õpilaste tase oleks oluliselt parem.

Emakeeleõpetajad on konkurentsilt parimad vormimoodustuse ja vormikasutuse harjutuses, samuti õigekirjaülesandes. Tulemuste hindamisel tuleks siiski arvestada, et kontrollrühmade valimid olid üsna väikesed, mistõttu ei ole tulemused ei emakeeleõpetajate ega ka riigiametnike osas esinduslikud. Mõningast võrdlusmomenti need siiski pakuvad.

Tabel 2. Valimite keskmised ja mediaantulemused

	Valim					
	Gümnaasiumilõpetajad		Riigiametnikud		Emakeeleõpetajad	
	Keskmine	Mediaan	Keskmine	Mediaan	Keskmine	Mediaan
Ülesanne 1A (vormid)	83	85	83	85	98	100
Ülesanne 1B (õigekiri)	56	61	72	75	68	78
Ülesanne 2A (sünonüümid)	62	65	78	80	79	80
Ülesanne 2B (tähendused)	40	39	55	53	52	46
Ülesanne 3 (e-kiri)	84	90	89	90	64	80
Ülesanne 4 (loeng)	46	50	60	75	42	55
Ülesanne 5 (tabel)	49	55	67	70	54	55
Ülesanne 6 sisu	60	70	75	90	60	70
Ülesanne 6 keel	46	50	63	70	59	70
Ülesanne 7 (kahemõttelisused)	43	45	53	55	49	55
Koondtulemus	57	61	69	73	63	68
Kirjakeeleoskus	60	63	72	70	74	71
Funktsionaalne keeleoskus	55	59	68	73	55	63

Osapädevuste keskmisi tulemusi võrreldes ilmnes, et esmakursuslastel on kirjakeeleoskuse keskmine (60 punkti) kõrgem kui funktsionaalse keeleoskuse tulemus (55 punkti) statistilise olulisuse nivool $p < 0,001$. Need tulemused annavad tunnistust sellest, et emakeeleõpetuse põhirõhk on kirjakeeleoskuse tagamisel ja funktsionaalse keeleoskuse arendamine on mõnevõrra tagaplaanil.

Nii võib arvata, et funktsionaalse keeleoskuse arendavad inimesed välja iseseisvalt ja suuresti pärast kooli lõpetamist igapäevaelu tööülesandeid täites. Samas on funktsionaalse keeleoskuse arendamise nõue riiklikus õppekavas olnud juba aastaid üldpädevuseks, mida peaks arendatama niihästi emakeeleõpetuses kui ka kõigis teistes kooliainetes.

Kokkuvõte

Uuringu tulemused näitasid, et funktsionaalse keelepädevust ei ole üldhariduskool suutnud eriti edukalt arendada – kolmandikul testi sooritanuist on funktsionaalse keeleoskuse tulemused allpool edukaks õppimiseks ja tööks vajalikku taset. Samas on funktsionaalne keeleoskus see, mis mõjutab oluliselt kõrgkoolis õppimise edukust ja seejärel tööalast toimetulekut.

Seega tuleks emakeeleõpetuses senisest enam keskenduda funktsionaalse keeleoskuse arendamisele, mis uues õppekavas on väljendatud nii suhtluspädevuse üldpädevuse õpieesmärkides kui ka konkreetselt eesti keele ainekava õpieesmärkides. Funktsionaalse keelepädevuse arendamine ei ole ainult emakeeleõpetaja ülesanne, üldpädevusena on selle eesmärkide saavutamine kõigi õpetajate ja kooli ülesanne tervikuna.

Emakeeleõpetajaid tuleks senisest paremini valmistada ette suhtluspädevuse arendamiseks ja selle valdkonna tegevuse koordineerimiseks koolis. Lisaks tuleks funktsionaalse keelepädevuse (suhtluspädevuse) arendamine muuta kohustuslikuks õppeaineks kõigil õpetajakoolituse erialadel, arvestades eriala eripära. Suulise ja kirjaliku suhtluse osapädevuste arendamine vajab riiklikku tähelepanu ja toetust kõigi õpetajate täienduskoolituses.

Arvestades riigeksamitulemustele orienteeritust niihästi lastevanemate, õpilaste kui ka õpetajate hulgas, aitaks funktsionaalse keelepädevuse taset kõige paremini tõsta see, kui selle hindamine muuta eesti keele riigeksami üheks peaesmärgiks. Uuringus kasutatud ülesandetüübid võiksid olla riigeksami vormi kujundamisel eeskujuks.